

zemlje zbog različitih istorijskih, geografskih, ekonomskih, političkih i drugih uslova. Zato su potrebni eksperimenti i drugi oblici naučnog istraživanja da bi se promene u predškolskom vaspitanju odvijale na što pouzdanijoj osnovi savremenih otkrića o razvoju i učenju dece i mogućnosti- ma optimalnog delovanja na njih (Mialaret, 1975, 63–66).

Pitanja

1. Šta uslovljava funkcije predškolskih ustanova u okviru sistema društvene brige o deci?
2. Šta je uticalo na pojačavanje vaspitno-obrazovne funkcije predškolskih ustanova?
3. Koja je najvažnija pedagoška funkcija predškolske ustanove i koje se još funkcije u njoj ostvaruju? Kakav je međusobni odnos ovih funkcija?
4. Šta se najviše zamera postojecim predškolskim ustanovama i kakovo je rešenje predložila A. Marjanović kad su ti nedostaci u pitanju?
5. U čemu se ogleda specifična fizionomija savremenih predškolskih ustanova i koji su uslovi za njihov uspešan razvoj?

Vanporodično vaspitanje kod nas

NASTANAK I RAZVOJ ZABAVIŠTA

Ideje i shvatanja o vanporodičnom vaspitanju predškolske dece imaju u evropskim razmerama, dugu tradiciju. Prve takve ustanove namenjen vaspitno-obrazovnom radu s decom ovog uzrasta otvarane su početkom XIX veka, najpre u Engleskoj (Vilderspinova „Škola za malu decu“ u Spitalfildsu, 1820. godine) i Nemačkoj, a ubrzo u Austrougarskoj (1828. godine u Budimu ugarska grofica Terez Brunsvik osniva „Anđeoski vrt“) (To 1868a, 453).

Vanporodično vaspitanje predškolske dece na teritoriji današnje Savezne Republike Jugoslavije različito se razvijalo u pojedinim područjima, zavisnosti od istorijskih uslova i kulturnih uticaja. Prve takve ustanove javle su se u Vojvodini (Banat, Bačka i Baranja) polovinom XIX veka, najpre gradovima, a zatim u selima. U ostalim krajevima Srbije do njihovog otvaranja došlo je znatno kasnije, i to u manjem broju i mahom po gradovima.

U prvo vreme predškolske ustanove na teritoriji današnje Vojvodine uglavnom nastaju zbog organizovanog čuvanja male dece zaposlenih majki (socijalna funkcija), ali se pretpostavlja da su ustanove organizovane pri osnovnim školama ostvarivale i izvesne vaspitno-obrazovne zadatke. Vaspitno-obrazovni rad u prvim predškolskim ustanovama u Vojvodini obavljao se na mađarskom, odnosno nemačkom jeziku budući da je ova teritorija ulazila u sastav Habzburške monarhije, odnosno austrougarske države.

Prva predškolska ustanova na teritoriji današnje Vojvodine otvorena je 1844. godine u Subotici, po ugledu na ustanove tipa dadijišta, tj. zabavišta

* Poglavlje napisano u saradnji sa Jasminom Klemenović, u kojem su naročito korišćeni izvori: Acigan (1984) i Jordanović (1990).

koje su se u to vreme uveliko širile Ugarskom. Ustanova je bila privatna (rukovodilac i investitor bio je Đerd Mak), a radila je pri osnovnoj školi sve do 1849. godine. Vaspitno-obrazovni rad u ovoj ustanovi bio je organizovan na mađarskom jeziku (Vučetić, 1972, 19).

Iako je bilo sličnih pokušaja i u drugim gradovima Bačke i Banata (Bela Crkva, Vršac), sledeća predškolska ustanova sa radom je otkočila tek 1858. godine u Velikom Bečkereku (danas Zrenjaninu). Karakter ove ustanove donekle se razlikovao od one u Subotici budući da je bila namenjena zbrinjavanju dece, zaposlenih majki (tzv. čuvalište za malu decu), a njen osnivač bila je jevrejska crkvena opština. U istom gradu, a na inicijativu Mađarskog ženskog udruženja, 1861. godine otvoren je i Zavod za čuvanje male dece. Ustanova sličnog karaktera i načina finansiranja otvorena je 1866. godine i u Senti, pri osnovnoj školi (Vučetić, 1972, 5).

Godine 1867, u Novom Sadu, David Sagmajster osnovao je Zavod za čuvanje male dece, uz finansijsku podršku Prvog ženskog udruženja i, delimično, Gradskog magistrata. Ova sredstva izgleda da nisu bila dovoljna jer je od 1872. godine Zavod preuzela rimokatolička crkvena opština (Stajić, 1951, 341).

I u bačkom gradu Kanjiži je 1867. godine osnovana privatna predškolska ustanova pod nazivom „Malo dečje zabavište“, čiji je osnivač bio učitelj Andraš Horvat (Vučetić, 1972, 7).

Sve do osamdesetih godina XIX veka pripadnici drugih (nemađarskih) naroda koji su živeli u tadašnjoj Vojvodini nisu osnivali predškolske ustanove. Ovakvo stanje bilo je uslovljeno, pre svega, činjenicom da se najveći broj predškolske dece vaspitavao u porodici (proces industrijalizacije još nije tada uzeo većeg maha), kao i nedostatkom materijalnih mogućnosti da se otvaraju ustanove u kojima bi se organizovao rad na materijem jeziku. Zbog toga su pripadnici narodnosti smatrali da je bolje veću pažnju usmeriti na pružanje pomoći pedagoškog karaktera porodici. Tako se, pored nedeljnog glasnika za dadiljišta, osnovne i više narodne škole pod nazivom „Neptantok lapja“ („List za narodne učitelje“), koji je 1868. godine pokrenulo ugarsko ministarstvo prosvete (a koji je, osim na mađarskom, izlazio i na srpskom, slovačkom, nemačkom, rumunskom i rusinskom jeziku), pojavljuju i knjige i časopisi na jezicima narodnosti, kojima se uticalo na shvatanje roditelja u vezi sa vaspitanjem dece predškolskog uzrasta.

Srpske autonomne prosvetne vlasti su za unapređivanje pedagoške kulture roditelja naročito koristile članke u pedagoškoj periodici (časopisi „Učitelj“, „Naša škola“ i „Školski list“). U ovim glasilima radove su objavljivali i nosioci socijalističke pedagoške misli među vojvodanskim Srbima, koji su se posebno zalagali za širenje shvatanja o potrebi podruštvljanja vaspitno-obrazovne delatnosti (osnivanjem predškolskih ustanova) kako bi se otklonili nedostaci porodičnog vaspitanja i porodica otvorila prema društvu.

U časopisu „Učitelj“ iz 1873. godine pojavio se članak *Naša škola* u kojem se objašnjava pojam „malodečjih škola“, tj. predškolskih ustanova, i, između ostalog, navodi potreba da svaka opština osnuje ustanovu u kojoj bi se vaspitavala sva deca uzrasta od tri godine do polaska u osnovnu školu.

Jedan od pripadnika grupe učitelja socijalista i saradnika časopisa „Učitelj“, Mihailo Fračković, bio je inicijator osnivanja prvog srpskog zabavišta koje je 1881. godine otvoreno u Vršcu. Posle stručnog usavršavanja u Nemačkoj, Fračković je tokom 1880. i 1881. godine u somborskom časopisu „Školski čas“ objavio seriju članaka o predškolskom vaspitanju u ustanovama Frebelovog tipa i o Frebelovim shvatanjima. Međutim, ova ustanova bila je samo otvorena, a rad u njoj nikada nije ni započeo, jer se osnivač i upravitelj teško razboleo i ubrzo preminuo.

Kako se pripremao državni zakon o dečjoj zaštiti, po kome je svaka opština morala da otvori ustanovu za predškolsku decu, srpske autonomne prosvetne vlasti preduzele su mere da se otvori srpsko zabavište. Zasluga za ovo pripadala je vodećim ljudima u ovim organima vlasti, dr Đorđu Na-toševiću i prof. Nikoli Vukrićeviću. Zabavište je otvoreno 1885. godine u Somboru, za decu od 4. do 6. godine. Pošto Fračkovićevo zabavište nikada nije započelo sa radom, zabavište u Somboru mnogi smatraju za prvu srpsku predškolsku ustanovu u Vojvodini.

Drugu predškolsku ustanovu vojvodanskih Srba osnovala je Dobro-tvorna zadruga Srpkinja u Velikom Bečkereku 1891. godine, a finansirali su je dečji roditelji prema svojim materijalnim mogućnostima.

Pošto se ne raspolaže potpunim podacima na osnovu kojih je moguće sagledati mrežu predškolskih ustanova u tadašnjoj Vojvodini, na osnovu prikazanih fragmenata može se zaključiti da od sedamdesetih godina XIX veka počinje postepeno širenje mreže ustanova. Veći gradovi i bogatija sela u Bačkoj i Banatu, naročito oni u kojima su već postojale predškolske ustanove, dobijaju nove. Tako su u nekim od njih do početka ovog veka radile 2–3 ustanove za predškolsku decu. Njihovi osnivači bili su opštinske vlasti (komunalne ustanove), različite konfesije (konfesionalne ustanove), pojedinci ili udruženja, uglavnom ženska (privatne ustanove), a rad u njima obavljao se na različitim jezicima.

Prema jednom podatku iz 1880. godine u Bačkoj je postojalo trideset predškolskih ustanova. Od toga je bilo trinaest komunalnih, dvanaest privatnih, pet konfesionalnih (četiri rimokatoličke i jedna jevrejska). Njima je bilo obuhvaćeno 3884 mališana, a sa decom su radile zabavilje (**, 1882, 111).

Iz pedagoške periodike koja je izlazila u tom periodu može se saznati da je osnovni problem u radu predškolskih ustanova bilo određivanje sadržaja vaspitno-obrazovnog rada u njima i u vezi s tim određivanje odnosa tih sadržaja sa sadržajima rada u osnovnoj školi. Tada se već pojavila dile-

ma: da li predškolska ustanova treba da brine samo o čuvanju zdravlja dece i o njihovom moralnom vaspitanju ili da osvrtauje, pored ovoga, i zadatke mnogog vaspitanja.

Pored uverenja da rad u predškolskoj ustanovi treba da bude usmeren i na razvijanje umnih sposobnosti dece, neki autori su već tada izražavali bojazan od uvođenja atmosfere školske nastave u ove ustanove. Isticano je da ne bi trebalo gubiti iz vida činjenicu da su ustanove nastale da bi se za školu pripremila deca onih roditelja koji zbog nedostatka vremena ili znanja ne mogu da ih vaspitavaju. Takođe je naglašavano da deca u predškolskim ustanovama mogu i treba da uče, ali putem igre, a ne putem nastave.

„Zabavište nije škola, u njemu ne može biti reči o sistematskom obučavanju iz dva razloga: 1. jer je glavni zadatak dadiljišta čuvstveno i moralno odgajanje i 2. jer sistematsko obučavanje prevazilazi duševne snage dece od 2. do 6. godine“ (Sabo, 1868a, 369–370).

„Dadiljište priugotavlja za školu i kao takvo mora svakako uticati na umni razvrtak, s tom razlikom što se u školi smatra nastava za cilj, a ovdje za sredstvo, za sredstvo pri korisnom i prijatnom zabavljanju dece, tj. pri igračući nastavljajući“ (Tot, 1868b, 483).

Međutim, u državnim i opštinskim predškolskim ustanovama postojala je tendencija uvođenja onih oblika rada i aktivnosti koji su postojali i u osnovnim školama. Na mogućnost ovakvog zaključivanja ukazuje postojanje predmeta, razreda, manuelnih delatnosti i održavanje stroge discipline u predškolskim ustanovama. Osnovne aktivnosti bile su govorna i umna vežbanja i ručni rad (u koji su svrstane neke od aktivnosti iz ustanova Frebelovog tipa).

Podela na razrede izvršena je na sledeći način. Za decu od dve do tri i po godine organizovan je tzv. navikavajući razred, u kojem su osnovni sadržaji rada činila govorna i umna vežbanja globalnog karaktera, sa zadatkom da se deca navikavaju da na postavljeno pitanje daju razuman odgovor. Za decu od tri i po do pet godina organizovan je tzv. razvijajući razred, u kojem se nastavlja razvijanje navika čije je sticanje započelo u prethodnom stupnju (Sabo, 1868b, 534–535). Deca od pete do šeste godine pohađala su tzv. pripremni razred, u kojem se obavljala neposredna priprema za školu. Sadržaji rada na ovom uzrastu obuhvatali su: ručni rad, prirodopis, zemljopis, fiziku, nauku o oblicima, matematiku, samopoznanje u telesnom pogledu, samopoznanje u duševnom pogledu, nauku o moralu, nauku o pristojnosti (Sabo, 1868c, 547–548).

Za razliku od državnih i komunalnih predškolskih ustanova, u privatnim ustanovama (bez obzira da li su ih osnivale konfesije, pojedinci ili društva) u većoj meri su uvođeni Frebelov sistem i metod rada. U njima je igra dece bila osnovna aktivnost, zbog čega su takve ustanove nazivane Klein Kinder Schule, Spiel-schule, Kindergarten, zabavišta. I prve srpske

predškolske ustanove bile su frebelovskog tipa, pri čemu se sve više nastojalo da se originalna Frebelova koncepcija prilagodi specifičnim uslovima rada.

Pošto je osamdesetih godina prošlog veka postojalo veliko interesovanje za Frebela i njegove ideje o predškolskim ustanovama, Školski savet (najviše autonomno prosvetno telo) odobrio je da se publikuje knjiga Augusta Kele-
ra, upravnika učiteljskog seminara u Gati, *Novo vaspitanje – Osnovi pedago-
gijskih ideja Frebelovih i njihova primena u porodici, zabavištu i školi*. Knji-
gu je preveo Vladimir Spasić.

Na Opštoj skupštini srpskih učitelja u Starom Bečeju 1890. godine učitelj Matija Kosovac podneo je i obrazložio *Predlog za uredbu o srpskim veroispo-
vednim zabavištima*, kojom je trebalo zakonski regulisati rad, organizaciju i
odnose u oblasti predškolskog vaspitanja i obrazovanja. Teorijska pedago-
ška osnova za rad ovih ustanova, navedena u *Predlogu*, bila je Frebelova
koncepcija prilagođena uslovima rada srpskih zabavišta u južnoj Ugarskoj
toga vremena. Iako je naišao na odobravanje javnosti i autonomnih prosvet-
nih vlasti, *Predlog* nije realizovan jer ga ugarske vlasti, koje su pripremale
Zakon o dečjoj zaštiti, nisu odobrile.

Budući da program rada u predškolskim ustanovama još nije bio za-
konski regulisan, a Kelerova knjiga *Novo vaspitanje* prenosila je tuđa isku-
stva, devedesetih godina XIX veka objavljivane su zbirke igara i pesama
koje su mogle da se primene u radu sa predškolskom decom. To su uglav-
nom bile narodne umotvorine, objavivane u pedagoškim i časopisima za
decu ili kao posebne zbirke. Godine 1898. objavljena je knjižica *Gradivo za
razna zanimanja Srpbčadi* Milana Stojišća, profesora Učiteljske škole u
Somboru, u kojoj se nalazila celokupna nomenklatura aktivnosti koje bi
mogle da se upražnjavaju u predškolskim ustanovama. Mada Stojišić u svo-
joj knjižici daje samo prikaz i opis aktivnosti, bez ikakvog pedagoško-me-
todičkog uputstva, ona ima značajno mesto u istoriji predškolskog vaspita-
nja u Vojvodini.

Stojišić predlaže pet vrsta aktivnosti: 1. pobožne pesme; 2. priče, razgovori,
brojnice, poslovice, zagonetke, pitalice, neke veštine i pozdravi (tj. narod-
ne umotvorine); 3. poslova zanimanja (tj. „igre koje je mahom dečinja ma-
šta stvorila“ i imaju srpsko narodno obeležje); 4. Igre: a) pomoću prutića,
kamičaka i obruča; b) igre loptom; c) vije; d) žmure; e) provlačenje ispod ru-
ku; f) podražavanja raznih životinjskih i ljudskih radnji; g) igre pogađanja i
zadavanja; h) igre zabavne vrednosti (od navedenih igara prvih pet vrsta su
pokretne igre, šesta vrsta su imitativne igre, a poslednje dve vrste su tzv.
društvene igre); 5. pesme.

Posle donošenja Zakona o dečjoj zaštiti 1891. godine, organizaciju i sa-
držaj rada u srpskim predškolskim ustanovama trebalo je uskladiti sa nje-
govim odredbama. Ovo uskladjivanje obavio je Dušan Stošić koji je 1903.
godine podneo Školskom savetu Nacrt nastavnog gradiva, učila, igračka i

nameštaja za srpska zabavišta. Pomenuti nacrt dopunila je Mila Maletaški, zabavilja iz sela Turije, a potom ga je odobrio Školski savet svojim rešenjem 1903. godine kao zakonsku osnovu za rad srpskih predškolskih ustanova.

U Nacrtu su vaspitno-obrazovni sadržaji bili koncentrisani oko sledećih oblasti: pojanje, nastava u veri, srpski jezik, mađarski jezik, pesme, deklamacije, ručni radovi, gimnastika, stupanje (marširanje). Uz programski sadržaj postojao je i raspored sadržaja prema mesecima u godini, tj. neka vrsta plana rada. Na kraju Nacrta nalazio se spisak učila (igračaka) i nameštaja (opreme).

Dopunjeni plan i program rada objavljen je u časopisu „Školski odjek“, koji je tada imao karakter zvaničnog srpskog prosvetno-pedagoškog časopisa. Celokupan plan i program rada zabavišta obuhvatao je, pored prikaza aktivnosti i rasporeda gradiva po mesecima i grupama dece (I grupa – uzrast od tri do četiri i po godine, II – uzrast grupa od četiri i po do šest godina), i metodička uputstva za svaki programski segment.

Do donošenja Zakona o dečjoj zaštiti vaspitno-obrazovni rad u predškolskim ustanovama obavljao je kadar raznolik s obzirom na stručnu spremu i pol. Prema postojećim podacima vaspitači u prvim predškolskim ustanovama u Vojvodini imali su završenu učiteljsku školu i bili su muškog pola. Kasnije, sa otvaranjem trebelovskih predškolskih ustanova, sa predškolskom decom rade sve više osobe ženskog pola koje su imale završenu građansku ili učiteljsku školu (a boravile su izvesno vreme na usavršavanju u nekoj od trebelovskih ustanova u Ugarskoj ili Nemačkoj).

Posle donošenja Zakona o dečjoj zaštiti (1891), koji je proklamovao osnivanje posebnih dvogodišnjih škola za obrazovanje kadra za rad u predškolskim ustanovama, Ministarstvo prosvete uputilo je Školskom savetu statut o ustrojstvu zavoda za stručno obrazovanje kadra, kako bi se uzeo u obzir prilikom osnivanja srpskih autonomnih ustanova za obrazovanje zabavilja. Takvu ustanovu vojvođanski Srbi osnivaju 1895. godine u Velikom Beckereku. Međutim, završni, diplomski ispit polagao se u Preparandiji za zabavilje u mađarskom gradu Hodmezevašarhelju, pred specijalnom komisijom.

Na kraju druge godine polagao se završni ispit pred komisijom, a u prisustvu specijalnog izaslanika Ministarstva prosvete. Bez potpisa tog izaslanika diploma nije mogla imati punu važnost, a on ju je potpisivao samo u slučaju ako se uveri – zajedno sa komisijom – da kandidat zna mađarski jezik. Naime, potpuno vladanje mađarskim jezikom bio je značajan uslov za prijem u službu i za obavljanje vaspitačke delatnosti (Vučetić, 1985, 77–78).

U zavodima za stručno obrazovanje zabavilja učilo se načelno o tome šta i kako treba raditi u zabavištu. Izbor sadržaja rada zabavilje su vršile same. Priručnika sa metodičkim uputstvima za rad dugo nije bilo. Tek je

1913. godine Leo Eksner izdao priručnik za zabavilje *Gyermekfoglalkoztatás (Dečja zanimanja)*, što je doprinelo da se u rad unese više sistematičnost (Vučetić, 1972, 10).

Uslovi za rad predstavljali su najveću smetnju ostvarivanju višeg nivoa stručnosti. Veliki broj dece u grupama, loša materijalna opremljenost pomoć nestručnih lica onemogućavali su u većoj meri realizaciju pedagoških zadataka ustanova. Izuzetak su činile pojedine sredine u kojima je ustanova za predškolsku decu bila namenjena deci bogatih slojeva, što je sprečavalo nepovoljno dejstvo navedenih okolnosti.

Na teritoriji Vojvodine srpska zabavišta s kraja XIX i početka XX veka primala su i mušku i žensku decu. Radilo se pre podne od 9 do 12 i po podne od 15 do 17 časova. Zakon je dozvoljavao da jedna zabavilja radi sa grupom od najviše osamdesetoro dece, ali su ponekad grupe imale i stotinam dece. Zabavišta su bila opremljena veoma skromno pa su, zbog velikog broja, deca često sedela na podu. Najteži uslovi rada bili su u državnim opštinskim, a nešto bolji u konfesionalnim (veroisповednim) i privatnim zabavištima (Vučetić, 1971, 122–123).

Iako je od devedesetih godina prošlog veka do Prvog svetskog rata na teritoriji Vojvodine otvoreno mnogo srpskih veroispovednih i privatnih zabavišta, njihov broj opada posle stupanja na snagu zakona kojim je u prvom mah ograničena, a zatim i ukinita srpska crkveno-školska autonomija (1913) na teritoriji Ugarske. Naime, prema Apontijevom zakonu iz 1907. godine ceo prosvetni sistem trebalo je da posluži kao moćno sredstvo stvaranje jedinstvene mađarske države, što se direktno kosilo sa nacionalnim i verskim interesima osnivača srpskih zabavišta (Vučetić, 1985, 10–12).

* * *

Ideja o osnivanju ustanova za rad sa decom predškolskog uzrasta prodirala je u Srbiju dosta sporo. Tek u drugoj polovini XIX veka, uz podršku mladih ljudi školovanih u inostranstvu, u Srbiji se, postepenim prihvatanjem evropskog načina života, menjaju stavovi o ulozu i položaju žene u društvu, a time i prema predškolskim ustanovama namenjenim zbrinjavanju male dece. U tom periodu u pedagoškim delima i stručnim časopisima navođena su iskustva drugih iz oblasti predškolskog vaspitanja.

Godine 1867. u Beogradu je objavljeno delo Dimitrija Matića *Vaspitanje male dece (po prof. Riku i još nekim piscima)*, II deo. U pedagoškim listovima štampaju se članci posvećeni ovoj temi: *Dečje zabavište i dečje igre* Bert Marenhols-Bilove u prevodu Stevana Popovića, u „Prosvetnom glasniku“ i 1882: *O zabavištima*, autora P. K. Sreplovića, u „Učitelju“ iz 1890: *Jedn neobrađeno vaspitno polje* Jovana Miodragovića, u „Prosvetnom glasniku“ i 1897, i drugi.

U isto vreme kada je Matić objavio knjigu o potrebi „škola za nejaku decu“, u Beogradu je 1867. godine otpočela sa radom Škola maloletne dece od dve pune do sedam godina, sveštenika Tatomira Milovuka. Kako odziv građana za ovu ustanovu nije bio veliki, ona je, usled materijalnih teškoća, prestala sa radom krajem iste godine.

Programom ove škole bilo je predviđeno da se deca nauče pokornosti, umiljatosti i učtivosti, a od pete godine „počeće poznavati veru, pismena, čitati i pisati, kako serbski, tako i nemački, a po tom po podpori i francuski, po snagi deteta, učiti raditi. U šestoj godini produžiće gorerečene nauke... muška deca počćeće, po želji roditelja, učiti i latinski, a ženska dečica će štrikati, vesti, šlingati, neckati, heklati i krpiti swašta“.

Položaj i funkcija zabavišta u ukupnom sistemu obrazovanja u Srbiji prvi put su pravno utvrđeni Zakonom o narodnim školama iz 1898. godine. Ovim zakonom zabavišta su svrstana u narodne škole i nalazila su se pod njihovom upravom. Već naredne, 1899. godine donesen je i prvi Program rada u zabavištu, u kome se, u obliku uputstava, iznosi kako treba raditi sa decom predškolskog uzrasta.

Pomenutim zakonom se kao osnovni zadatak zabavišta predviđa „da zabavom poučavaju i vaspitavaju decu, mušku i žensku, u uzrastu od navršene pete do sedam godina, i da ih pripremaju za učenje u osnovnoj školi“. Takođe je predviđeno da sa decom rade zabavišje iz „redova srpskih građana“, koje su prethodno završile najmanje devojачku školu i kurs za zabavišje.

U Programu se preporučivalo da sav rad u zabavištu „teži tome da se u dece pomogne ukupan razvitak svih sposobnosti“, a kao merilo uspeha rada umesto količine i kvaliteta znanja uzimao se „dobar red, čistota, zdravlje, veselost, umna bistrina i uljudnost dece.“ Zadatak zabavišja bio je da učine „da deci sav rad bude lak i mio“, a njihovo ponašanje prema deci trebalo je da bude „pravo materinsko“.

Godine 1902. Ministarstvo prosvete donelo je rešenje o osnivanju dečjeg zabavišta u Beogradu i ta godina smatra se početkom organizovanog vaspitno-obrazovnog rada s predškolskom decom u nas (podaci Grčića, 1985, 253). Otada se zabavišta počinju širiti po čitavoj Srbiji, naročito u većim gradovima.

U Zakonu o narodnim školama iz 1904. godine nije bilo suštinskih izmena kad su u pitanju zabavišta. Predviđeno je da se u njima vaspitavaju deca od 4. do 7. godine, a u mestima gde nema zabavišta predviđa se otvaranje pripremnog razreda uz osnovnu školu, koji deca treba obavezno da pohađaju pre polaska u prvi razred. Zabavišje koje rade sa decom morale su imati završena četiri razreda srednje škole ili celu višu žensku školu, dve godine pripreme za ovu službu u zasebnim odeljenjima ženske učiteljske škole i položen stručni ispit. Pošto u Srbiji nije bilo škola, a ni zasebnih odeljenja koja bi pripremala zabavišje, sa decom su u zabavištima

radile devojke sa završenom višom ženskom školom, a kada je početkom ovog veka u Beogradu i Kragujevcu osnovana ženska učiteljska škola – radile su učiteljice.

U periodu do Prvog svetskog rata zabavišta u Srbiji su bila malobrojna. Bilo ih je u Beogradu: (na Terazijama, na Vračaru, Paliluli, Sava-mahali i Dunavskom keju kao i pri nemačko-srpskoj školi Evangelističke crkveno-školske opštine), u Nišu pri Vaspitnom zavodu gđe B. Netovičke, u Obrenovcu, u Kruševcu, Kragujevcu, Šapcu i Zajčaru.

* * *

Promenom političkih prilika posle 1918. godine, kada je doneta odluka o otcepljenju Banata, Bačke i Baranje od Ugarske i njihovom direktnom priključenju Kraljevini Srbiji, došlo je do promena i u organizaciji prosvete.

Narodna uprava (svojevrsna vojvođanska vlada) izdala je početkom 1919. godine Naredbu o privremenom uređenju svih zabavišta, osnovnih i drugih škola, prema kojoj su od posebnog značaja za predškolske ustanove bile dve odredbe. Prva se odnosila na zahtev da se nastavi sa radom u svim ustanovama koje su postojale pre rata, dok je drugom određeno da se vaspitno-obrazovni rad u njima mora obavljati na maternjem jeziku dece. Ovim je u velikoj meri bila očuvana predratna mreža predškolskih ustanova i data je mogućnost svim narodnostima Vojvodine da osnivaju nove. Tako je čak i u većem broju manjih mesta i sela radilo, na različitim jezicima, jedno, pa i više zabavišta.

Prema podacima iz 1920. godine na teritoriji Vojvodine postojalo je 151 zabavište (67 opštinskih, 54 državna, 30 veroispovednih – 19 pravoslavnih, 8 rimokatoličkih i 3 jevrejska). U pogledu rasprostranjenosti ustanova Srem je osetno zaostajao za Bačkom i Banatom (Vučićić, 1985, 25).

Pomenuti članovi Naredbe ostali su na snazi i posle 1920. godine, kada se na Vojvodinu proširio Zakon o narodnim školama bivše Kraljevine Srbije, kao sastavni deo procesa podržavljavanja škola u novoosnovanoj Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca. Godine 1921. Ministarstvo prosvete propisalo je i program za dokvalifikaciju zabavišja (koje su se pripremala u nadarstkim školama) za rad u novim uslovima. Dokvalifikacija, u vidu tečajeva, organizovana je pri učiteljskim školama, a predviđala je osposobljavanje zabavišja iz nacionalne grupe predmeta i državnog jezika, kao i učenje pesama, igara i praktičnih vežbi u zabavištu (Vučićić, 1985, 30).

Iako su državne vlasti bile svesne potrebe za donošenjem jedinstvenih školskih zakona i mnogo ranije (već 1919. godine bilo je jasnih i nedvosmislenih zahteva za donošenje ovakvih zakona a izrađeno je i nekoliko prednacrta), tek je 1929. godine donesen Zakon o narodnim školama, kao prvi jugoslovenski zakon te vrste. Prema odredbama pomenutog zakona u narodne škole ubrajaju se i zabavišta, čije osnivanje je bilo obaveza svih

većih gradova i industrijskih centara. Zakonom se, međutim, nije predviđala obaveznost pohađanja predškolske ustanove.

Zbog znatnog broja nezbrinute dece (kao direktne posledice rata i sve intenzivnijeg zapošljavanja žena) javila se potreba za novom vrstom ustanova u kojima bi se o deci vodilo računa tokom većeg dela dana. Tako dolazi do osnivanja obdaništa koja ubrzo, usled društveno-ekonomskih prilika u Kraljevini Jugoslaviji, postaju brojnija u odnosu na zabavišta. Inicijativa za njihovo osnivanje poticala je od ženskih dobrotničkih društava i profesionalnih zajednica.

„Zabavišta su u smislu paragrafa 7 i 13 Zakona o narodnim školama državne narodne škole u koje se primaju deca posle navršene četvrte godine i u kojima se radi po naročitom programu i planu koji propisuje Ministar prosvete. Obdaništa, skloništa i školske kuhinje isto tako su u smislu paragrafa 7 i 23 st. 5 državne prosvetne ustanove u koje se mogu primati muška i ženska deca siromašnih roditelja i roditelja radnika, koji su preko celog dana na poslu, od treće, a u težim slučajevima i od druge godine, pa do završene osnovne škole, sa ciljem da za vreme odsutnosti roditelja po poslu, daju deci zaštitu, podeseo vaspitanje, pomoć kod učenja i vršenja domaćih zadatka za školu, i potrebnu hranu.

Već iz ovoga vidi se razlika između zabavišta i obdaništa, odnosno skloništa. Zabavišta su, dakle, škole za decu od 4. do 7. godine života, a u obdaništa se primaju deca od 2. pa do 14. godine. Pojedina obdaništa su u svome sastavu imala i zabavište. Iz obdaništa se upućuju deca od 4. do 7. godine na rad u zabavišta, i od 7. do 14. godine u narodne škole, odakle se vraćaju po svršenom radu natrag u obdaništa” (Skala i Mihailović, 1935, 52–53).

Tako je u periodu između dva svetska rata, na teritoriji Vojvodine i Srbije, osim zabavišta radio i veliki broj obdaništa. Mreža ovih ustanova bila je najrazvijenija u Vojvodini, gde je na svakih pet škola dolazilo po jedno zabavište.

Prema podacima za školsku 1937/38. godinu na teritoriji Vojvodine radilo je 226 zabavišta, od kojih na državnom jeziku 165, na nemačkom 40, na mađarskom 17, na rumunskom 2, na slovačkom 1 i jedno zabavište na ruskom jeziku. Od navedenog broja zabavišta 51 ili 22,56% radilo je u vojvođanskim gradovima (Petrovgrad – danas Zrenjanin, Vršac, Senta, Sombor, Subotica, Novi Sad), a 175 ili 77,44% nalazilo se u selima širom Vojvodine. S decom okupljenom u 226 odeljenja radilo je ukupno 188 zabavišta. Međutim, postavljajući se da je broj zabavišta u Vojvodini bio veći nego što to pokazuju prikupljeni podaci jer nije postojala evidencija o radu privatnih zabavišta (čije je osnivanje zvanično bilo zabranjeno – stapanjem na snagu Zakona o narodnoj školi iz 1929. godine) (Vučetić, 1985, 39).

Na čitavoj teritoriji Srbije tokom školske 1938/39. godine bilo je ukupno 259 predškolskih ustanova: 242 zabavišta sa 20 091 detetom i 334 zabavišje,

dok je dečjih vrtića bilo svega 17 sa 530 dece i 17 vaspitača. Mali broj ovakvih ustanova bio je u skladu sa nerazvijenošću privrede (Aksentijević, 1971, 34).

S obzirom na to da pitanje organizacije i sadržaja rada u predškolskim ustanovama nije bilo regulisano prosvetnim zakonodavstvom sve do početka Drugog svetskog rata, ono je u praksi rešavano, uglavnom, zahvaljujući iskustvima sticanim u periodu pre Prvog svetskog rata. Naime, u njima se i dalje radilo prema frebeljanskoj tradiciji, ali s vremenom sve više postaje popularan i sistem Marije Montesori, iako se već tada javljaju njegovi kritičari. I pored izvesne brige koja im je poklanjana, zabavišta ostaju na marginama prosvetnog sistema i u svome radu nalaze na mnoge teškoće.

Prema raspoloživim podacima dosadašnjih istraživanja predškolskog vaspitanja može se zaključiti da su dve publikacije pružale pomoć vaspitačima u radu. Jedna je *Privučnik za narodna zabavišta i niže razrede narodnih škola* iz 1935. godine, koji je napisao Nikola Kirić povodom evociranja stogodišnjice otvaranja Frebelovog dečjeg vrtića (1837) u Blankenburgu. Kirić je sastavio zbirku jedinica zanimanja za rad sa predškolskom decom za celu godinu, sa dijaloški obrađenim sadržajem i metodičkim uputstvima. Predgovor knjizi napisao je Sima Cucić, književnik za decu i nastavnik građanske škole, dajući ocenu stanja u oblasti predškolskog vaspitanja:

„Naša zabavišta, u glavnome, ne zadovoljavaju... Kod nas se još oko toga pitanja luta. Čas se tretiraju kao škole, a čas kao zabavište. Zabavišje su mahom prepuštene same sebi. Ovo dolazi valjda i otuda što su zabavišta u predratnoj Srbiji malo poznata. A u ovim krajevima, gde su ona uhvatila do brog korena, takode pokleću... Kod nas se i u zabavištu svodi veliki deo nastave – na verbalizam. Zabavišta, u većini slučajeva, nemaju dovoljan inventar, čak, takoreći, nikakav. Ima zabavišta koja ni peska nemaju! Od rata naovamo malo se šta nabavlja, a zatečeno se ne popravlja, pa je i to mahom dotrajalo... Slabo se neguje igra, organizovana, planska, vaspitna. Na razvijanje čula i duševnih moći ne obraća se dovoljna pažnja. Ceo rad se uglavnom svodi na nekoliko deklamacija...” (Kirić, 1935, 2–3).

Druga publikacija karakterna priručnika, koju su koristile zabavišje u Vojvodini (posebno iz severne Bačke i Novog Sada), bio je pedagoški časopis „A magyr kisdednevelles es kisdedovo nokepezs tortenete es jelen al-lan” (Vaspitanje mališana i obrazovanje zabavišja u Mađarskoj – istorija i sadašnje stanje) iz 1939. godine izdavača i pisca Pala Draškovića. Ovde su se istovremeno mogli naći plan i program rada u vrtićima (na osnovu Frebelove koncepcije), metodička uputstva za njihovu realizaciju, kao i program rada škola za obrazovanje zabavišja (Stanojević-Kastori, 1979, 255–256).

Zvaničan program rada za zabavišta donet je tek 1940. godine, a zasnovao se na koncepciji Frebela i Marije Montesori (naročito u odnosu na sred-

stava rada). Međutim, kako je bio objavljen samo u Prosvetnom glasniku, nije bio dostupan zabavljicama, tako da čak ni zabavilje koje su odgovorno obavljale svoje radne zadatke i pratile zbivanja nisu bile informisane o postojećem programu, tvrdeći da ga nije ni bilo (Stanojević-Kastori, 1979, 262).

Iste, 1940. godine doneti su i jedinstveni dokumenti o obrazovanju zabavilja za celu zemlju: Pravilnik o obrazovanju zabavilja, Nastavni program tečaja za obrazovanje zabavilja i Pravila o polaganju ispita za zabavilje. Pravilnikom je predviđeno otvaranje posebnih tečajeva, u trajanju od jedne godine, pri učiteljskim školama u Ljubljani, Sarajevu, Novom Sadu, Kragujevcu, Aleksincu, Skoplju, Cetinju i Ženskoj učiteljskoj školi u Beogradu. Program tečaja za obrazovanje zabavilja bio je koncipiran tako da se još uvek osećao jak uticaj ranijeg perioda, što se ogledalo u verskom karakteru obrazovanja, oskudnom opštem obrazovanju i, naročito, naglašenom osposobljavanju za „veštine“ – ručni rad, crtanje, pevanje. Koliko je ovaj program mogao da doprinese stručnom usavršavanju kadra koji se pripremao za rad sa predškolskom decom nije se moglo odrediti jer se uskoro počeo Drugi svetski rat (Vučetić, 1985, 84–86).

Posmatrano u celini predškolsko vaspitanje između dva rata, kao zamisao i ostvarenje, bilo je epizodna pojava u vaspitno-obrazovnom sistemu Krajevine Jugoslavije. Ono je predstavljalo neku vrstu dodatka bez stvarnom, te mu se nije poklanjala dužna pažnja. To se odražavalo i na status kadra koji je radio sa predškolskom decom. Naime, ovaj kadar bio je podređen u odnosu na ostale prosvetne radnike.

U poređenju sa učiteljima zabavilje su bile manje materijalno nagradivane i imale su nepovoljnije mogućnosti za napredovanje u službi. Nisu imale posebna strukovna udruženja, već su mogle da se okupljaju zajedno sa učiteljima.

Uprkos svim nepovoljnim okolnostima, postojanje zabavišta, u mestima u kojima su delovala, uticalo je na prihvatanje ideje o potrebi društvenog vaspitanja predškolske dece, naročito u Srbiji gde je 1938. godine bilo preko 50% od svih tada postojećih zabavišta u zemlji. Ove ustanove su, može se slobodno reći, otvorile put društvenom vaspitanju u našoj zemlji i postavile temelje sistematskog vaspitanja predškolske dece (Marinić, 1958, 10).

UGRADIVANJE PREDŠKOLSKOG VASPITANJA U SISTEM VASPITANJA I OBRAZOVANJA

Drugi svetski rat je na strašan način pogodio čitavu našu zemlju, ali najmlađi nisu bili zaboravljeni ni u najsurrovijem ratnom vihoru.

Zaštita djece i briga za njihov odgoj bio je dio programa narodnooslobodilačke borbe, stvar i akcija čitavog naroda, armije, kao i svih političkih organizacija, jer u uslovima rata zaštita djece značila je prirodnu borbu naroda za mlade naraštaje. Međutim, i u vrlo teškim uslovima rata i okupacije, zaštita djece bila je organizirana. Narodnooslobodilački odbori već 1942. godine organiziraju prve dječje domove, koji se razvijaju u mrežu ustanova... Smještava se djecu u porodice, organizira nastava, osniva dječja pionirska organizacija, osnivaju dječje bolnice i posebne kuhinje za prehranu djece. Demobilizira se učitelje, profesore, odgajateljice, liječnice, medicinske sestree itd., da bi se osigurala sveukupna zaštita djece, njihov odgoj i omogućilo im se školovanje. Organi narodne vlasti za prosvjetu, socijalnu politiku i zdravstvo, organizirali su tečajeve za učitelje, odgajateljice, zdravstveno osoblje, koji su radili neprekidno do oslobođenja. Postojali su posebni domovi za predškolsku djecu, a nakon potpunog oslobođenja pojedinih teritorija osnivaju se i predškolske ustanove za dnevni boravak djece“ (Marinić, 1958, 12–13).

Tako su već u toku rata utemeljeni principi prema kojima se razvijalo predškolsko vaspitanje kod nas: briga o najmlađima je prioritetna briga čitavog društva i sastavni deo ukupne borbe za bolju budućnost, a funkcije kojima ono treba da posluži su vaspitno-obrazovna, socijalna i zdravstvena. Kraj rata je dočekan, prema nepotpunom popisu stanovništva od 1945. godine, s 238 000 dece žrtava rata, od čega je 88 000 bilo bez oba roditelja. U skladu s pomenutim principima, narodne vlasti su se posebno brinule o njima. Otvarani su domovi, zavodi za decu invalide, a mnoga deca smeštana su i u porodice (podaci Marinića, 1958, 13).

Neposredno posle rata dolazi do otvaranja predškolskih ustanova za decu zaposlenih majki i u seoskim radnim zadrugama. Kadar za ove ustanove osposobljavan je putem kraćih tečajeva. Prevodena je i ruska literatura iz oblasti predškolske pedagogije koja je, uz sve slabosti karakteristične za nju u tom periodu, ipak pozitivno uticala na konsolidaciju rada u dečjim vrtićima. Godine 1948. donesena je savezna Uredba o osnivanju dečjih jaslica i dečjih vrtića, kojom se obavezuju produžeca i narodni odbojni da otvaraju ove ustanove, i određuju njihove dužnosti i zadaci. Njome su prvi put predškolske ustanove nazvane „dečji vrtići“, čime je istaknuta njihova vaspitna funkcija, a oni ustanovljeni kao osnovni tip predškolskih ustanova kod nas.

„U njima se provodi organizirani i sistematski odgojni rad s predškolskom decom na osnovu naučne predškolske pedagogije. Djeca ih polaze neprekidno četiri godine (od 3. do 7. godine) i u njima borave 9–12 sati dnevno. Odgojem djece u dečjim vrtićima rukovode stručno obrazovani pedagozi–odgajatelji predškolske djece, koji se za to zvanje osposobljavaju u četvorogodišnjim odgajateljskim školama (koje su u rangu učiteljskih škola)“ (Marinić, 1950, 2).

Razvoj ustanova za predškolsko vaspitanje u našoj zemlji tekao je posle Drugog svetskog rata vrlo neravnomenno, često sa zastojima i lutanjima u određivanju tipa ustanova koji će najviše odgovarati našim uslovima (Rudež, 1961, 106). Iako je od početka njihova vaspitno-obrazovna funkcija bila predstavljena kao primarna, bilo je dosta oscilacija u gledanju na dečje vrtiće. U nekim periodima su ispoljavane težnje da se oni tretiraju isključivo kao socijalne ustanove, a s promeňjenim uslovima finansiranja zapražaju se i pojave komercijalizacije. Posle opšteg oduševljenja za otvaranje društvenih ustanova za predškolsku decu prema sovjetskom modelu, koje je trajalo nekoliko godina posle rata, uprkos svim deklaracijama koje su predškolsko vaspitanje svrstale u sistem vaspitanja i obrazovanja koje predviđale mu značajno mesto u ovom sistemu, počinje da preovladava jednostrano naglašavanje njegove zdravstveno-socijalne funkcije. Zadaci predškolskih ustanova svode se na zadovoljavanje dečjih potreba za korisnom i zdravom zabavom i igrom, na stvaranje zdravih temelja za dalje vaspitavanje, na pomaganje roditeljima u vaspitanju i nezi, njihovim odmećivanjem kako bi se proširila mogućnost, naročito žena majki, da aktivno učestvuju u društvenom, kulturnom i privrednom životu, kao i na pomoć društvenim akcijama u oblasti vaspitanja i zaštite predškolske dece (Marić, 1958, 42-43). Posebno je naglašavana prosvetiteljska funkcija dečjih vrtića, koji se tretiraju kao „centri za pedagoško prosvetćivanje roditelja“ (Milenković, 1958, 77). Ovakvom tretmanu predškolskih ustanova suprotstavljena su shvatanja da one „nisu nikakve ustanove 'iz nužde' ili servisi za čuvanje djece“ (Lukić, 1958, 95), uz isticanje da su njihova primarna uloga i zadatak vaspitanje i obrazovanje dece predškolskog uzrasta (Rudež, 1966, 196).

Ubrzo posle donošenja Pravilnika o organizaciji u radu dečjih vrtića (1949) usledilo je donošenje novog, pod nazivom Pravilnik o predškolskim ustanovama (1952), koji je pored općih odredbi sadržao i one u vezi sa uređenjem objekata, kvalifikacijom osoblja i njihovim dužnostima, radnim telima, pedagoškom dokumentacijom i dr. Godine 1957. donet je i prvi Zakon o dečjim vrtićima.

U posleratnom periodu uporedo sa otvaranjem predškolskih ustanova, kojih je prema jednom podatku iz 1951. godine bilo 724, rešavala su se i pitanja školovanja vaspitačkog kadra. U početku se osnivaju kraći jednogodišnji tečajevi, a zatim i škole za vaspitače sa sistemom stručnog usavršavanja u trajanju od četiri do pet godina. U Beogradu je Škola za vaspitače otvorena 1948, u Novom Sadu 1952, a u Kikindi 1956. godine (Jordanović, 1990, 4-5).

Da bi vaspitaci mogli kvalitetnije da obavljaju svoju vaspitno-obrazovnu delatnost, Ministarstvo za nauku i kulturu 1949. godine donosi Uputstvo za izradu plana rada dečjih vrtića, s osvrtom na planiranje vaspitnog rada. Sledeće godine Pedagoški institut Ministarstva prosvete NR Srbije

objavljuje priručnik *Prilozi metodici vaspitnog rada s decem predškolske uzrasta*. U ovom priručniku obrađene su oblasti za koje je procenjeno vaspitačima zadaju najviše teškoća i u kojima se najčešće greši (rad upoznavanju prirode, vaspitanje svesne discipline i vođenje dnevnika p smatranja razvoja deteta). Posebnu zanimljivost predstavlja činjenica da priručnik nastao na osnovu uopštavanja iskustava iz naše vaspitne prak i da su ga, navodeći primere iz članaka sovjetskih vaspitača i udžbeni *Predškolske pedagogike* Flijorine, napisali naši autori Olga Timotijević, R za Stevanović i Branko Bajić. Usledila su *Programsko-metodska uputstva za rad predškolskih ustanova* (1952) i priručnik *Vaspitni rad u predškolskim ustanovi* (1959).

Općtim zakonom o školstvu iz 1958. godine predškolske ustanove sv stane su u vaspitno-obrazovne i određena im je funkcija u sistemu. Pren odredbama ovog zakona „novi školski sistem obuhvata, pored redovni škola, raznovrsne ustanove za predškolsko vaspitanje...; time je stvoreti jedan celovit sistem u kome je izražena težnja naše zajednice da pren svojim materijalnim mogućnostima stvori svoji deci predškolskog uzras uslove za sistematsko odgajanje, za stjecanje određenih navika, za kulturu razonodu, što bi im ne samo osiguralo lepše detinjstvo nego i olakša školovanje u redovnoj školi“ (R. Čolaković, navod Lukić, 1958, 95). U skldu sa izmenjenim statusom i ulogom predškolskih ustanova 1965. godini donet je novi Zakon o dečjim vrtićima.

Ostaje ipak činjenica da je, posle naglog razvoja predškolskih ustanova u periodu od 1945. do 1950. godine, došlo do izvesne stagnacije koja s ogleda u njihovom osipanju, smanjivanju broja vaspitnih grupa mlade dece u odnosu na stariju, nedovoljnom poštovanju normativa o broju dece opremi vrtića itd. Mali obuhvat dece predškolskim ustanovama, koji se zpažao naročito krajem šezdesetih godina, učinio je da predškolsko vaspitanje u društvenom i vaspitnom pogledu bude sasvim beznačajan činilac pored svega što je pisano u zvaničnim dokumentima o njegovoj funkciji položaju u sistemu obrazovanja i vaspitanja. Bilo je primetno i nazadovanje koje se ispoljavalo pretvaranjem ustanova za predškolsku decu od vaspitnih u ustanove koje, pre svega, pružaju fizičku zaštitu (Marjanović, 1967, 277).

Početkom sedamdesetih godina opisana protivrečna i po decu nepovoljna situacija počinje ipak da se menja. Kao prelomni trenutak u razvoju predškolskog vaspitanja može se smatrati 1968. godina, kada je grupa naučih vrhunskih stručnjaka održala na Kolarčevom univerzitetu u Beograd ciklus predavanja na temu Savremeni problemi predškolskog vaspitanja. Postavivši zahtev za revidiranje postojeće prakse predškolskog vaspitanja zbog njene zasnovanosti na zastarelim psihološkim i pedagoškim činjenicama i teorijama (Ivić, 1969, 29), oni upoznavaju našu javnost s naučnim istraživanjima i, u to vreme, vrlo modernim shvatanjima Brunera, Eriksona

Vigotskog, Dojča, Pijažea, Hanta i dr., sa savremenim teorijama dečje ličnosti, određenjem vaspitanja kao „specifičnog modela upravljanja i uobličavanja razvoja zavisnog od kulture i tradicije“ (Marjanović, 1968, 2), sa aktivnošću kao pretpostavkom razvoja i mogućnoštima uticaja na njega, značajem predškolskog detinjstva za čitav dalji razvoj ličnosti, specifičnošću učenja u raznim uzrastima, uticajem govora na mentalni razvoj deteta itd., što je sve podstaklo jedan novi način shvatanja predškolskog detinjstva, inspirisalo istraživanja u ovoj oblasti i uslovlilo niz praktičnih koraka.

Tada „su trajno uspostavljene mnoge vrednosti koje su i danas sastavni deo shvatanja predškolskog vaspitanja. Ovo shvatanje i danas se zasniva na uverenju u prava najmlađeg deteta na svoju osobenost, potrebe i individualnost, u neophodnost naučne zasnovanosti vaspitno-obrazovnog procesa, interdisciplinarne saradnje, visokostručnog vaspitačkog kadra, razvijene stručne službe, permanentnog psihološko-pedagoškog rada s roditeljima, kao i u značaj otvorenosti prema novim strujenijima i kretanjima na ovom području u nas i u svetu“ (Marjanović, 1971, 137).

Godine 1969. usvojen je i prvi zvanični program za dečje vrtiće koji je favorizovao obrazovnu funkciju i donekle preneglasio njegovu ulogu u pripremanju dece za školu. U prvi plan je stavljeno usvajanje programskih sadržaja i akceleracija razvoja, naročito umnog, dok su njegova amplifikacija i socioemocionalni razvoj u izvesnoj meri zapostavljeni. Program je po svojim bitnim obeležjima ličio na školski, a u čitavom radu vaspitača počela je da preovladava logika nastave i obrazovnog sistema u koji su ustanove uključene.

Prvi korak na reorganizovanju predškolskih ustanova, kao sastavnog dela reforme obrazovanja početkom sedamdesetih godina, učinjen je kada je 1973. godine Zakon o dečjim vrtićima kao institucijama zamenjen zakonom o društveno-organizovanoj delatnosti predškolskog vaspitanja i obrazovanja, tj. Zakonom o predškolskom vaspitanju i obrazovanju.

Tendencija skolarizacije predškolskog vaspitanja ubrzo je zapažena i kritikovana, a njenom zaustavljanju je doprinelo donošenje *Osnova programa vaspitno-obrazovne delatnosti dečjeg vrtića i vaspitne grupe predškolske dece pri osnovnoj školi* 1975. godine, koje su, po mnogim karakteristikama, bile na nivou u svetu najsavremenijih programa za decu ranog uzrasta.

Godine 1990. Prosvetni savet Srbije usvojio je koncepciju za izradu *Osnova programa vaspitno-obrazovnog rada sa decom od tri do sedam godina*, na osnovu koje je napravljen jedan od modela *Osnova programa*, dok drugi predstavlja skraćeni i donekle prilagođeni prevod kanadskog programa. Među njima je uspostavljen konkurentski odnos koji bi trebalo prevažići odgovarajućom integracijom, za koju se zalaže većina predškolskih radnika.

Godine 1972. donesen je Zakon o neposrednoj dečjoj zaštiti kojim započinje naglašavanje socijalno-zaštitne funkcije predškolskih ustanova, da bi se Zakonom o društvenoj brizi o deci 1990. godine one u većoj meri stavile u funkciju populacione i socijalne politike. To je postalo naročito važno u periodu izbijanja rata na prostorima prethodne Jugoslavije, koji karakteriše njen raspad, pojava izbeglištva, sankcije, siromaštvo i pogoršanje funkcionisanja svih ustanova i sistema – kada je učinjeno koliko se moglo da se dostignuća prethodnih perioda očuvaju. Konačno, Zakonom o društvenoj brizi o deci iz 1992. godine delatnost predškolskih ustanova je definisana kao multifunkcionalna i one su u pogledu ostvarivanja vaspitno-obrazovne, socijalno-zaštitne i preventivno-zdravstvene funkcije stavljene u nadležnost odgovarajućih ministarstava.

Društvena briga o deci predstavlja pomoć koju država i lokalna zajednica pružaju porodicama sa decom i deci, radi obezbeđivanja socijalne sigurnosti, zadovoljavanja razvojnih potreba dece, ujednačavanja uslova njihov psihički, fizički, emocionalni i socijalni razvoj, kao i radi sprovođenju određenih mera populacione politike. Pored materijalne pomoći organizuju se i delatnosti u okviru specijalizovanih institucija, među kojima posebno mesto imaju predškolske ustanove (Gavrilović, 1998).